

із психології та педагогіки; задоволення індивідуальних інтересів і потреб майбутніх педагогів професійного навчання; формування позитивного ставлення до педагогічної професії; впровадження нових організаційних форм навчання, що створюють студентам можливість під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу проходити педагогічну практику посеред навчального року; зменшення загальної кількості лекцій, проведення проблемних лекцій; збільшення кількості практичних і лабораторних занять; створення умов для самоосвіти студентів, їх науково-дослідницької діяльності. До основних напрямів підвищення ефективності підготовки педагогів професійного навчання слід віднести: оновлення змісту освіти; ліквідація розриву між змістом педагогічної освіти і досягненнями педагогічної науки та практики; здійснення наукового супроводу інноваційних технологій; визначення реальних заходів, спрямованих на підготовку професійно компетентних педагогічних кадрів для системи професійно-технічної освіти.

Список використаних джерел

1. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання. Підручник для вищих навчальних закладів.-Харків: НУА, 2005.-360 с.

Кучер З.С.,
канд. пед. наук,
Криворізький ДПУ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЇ

В статье рассмотрена проблема профессиональной компетентности будущих учителей технологии.

The problem of the professional competence of the future teachers technological nowadays is considered.

Метою статті є аналіз стану проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів у теорії і практиці освіти та висвітлення шляхів її вирішення.

Реформування сучасної системи вищої освіти в умовах переходу до ринкових відносин вимагає покращення професійної підготовки майбутніх

фахівців, зростання їх інтелектуального рівня, сформованості у них таких важливих якостей особистості, як самостійність, прагнення до самореалізації, постійного самовдосконалення.

Із цього випливає, що сам процес навчання повинен бути орієнтований не на просте кількісне накопичення теоретичних та практичних умінь студентів, а на якісне формування в них певних якостей, активного ставлення як до себе, так і до зовнішнього оточення.

Сучасна вища школа повинна, перш за все, сприяти становленню майбутнього спеціаліста, розвитку у нього потреби у творчій самоактуалізації та набуттю ним власної професійної індивідуальності. Досягнення цих цілей і передбачає формування професійної компетентності людини у процесі її навчання.

Актуальними питаннями дослідження були такі напрямки: роль індивідуального підходу у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів; шляхи посилення професійного інтересу з метою підвищення у них рівня мотивації до навчальної та професійної діяльності.

Особливе суспільно-політичне, соціальне та наукове значення має вирішення проблеми формування компетентності у професійному розвитку студентів, що підтверджується працями Н. В. Кузьміної [7], С.П. Крягдже [6], В. Т. Лозовецької [8], В. Ю. Стрельнікова [13]. Від її вирішення багато в чому залежить не лише оновлення системи вищої освіти в Україні, але й вирішення проблеми культурного відродження країни.

Соціальне замовлення держави щодо професійної освіти майбутніх педагогів актуалізує її діяльнісний характер, спрямований, передусім, на оволодіння фахівцем практичними вміннями й навичками організації навчально-виховного процесу в школі. У зв'язку з тим, що самостійна робота у вищій школі зазвичай має індивідуальний характер, значний інтерес для нашого дослідження представляли наукові розробки питань індивідуалізації навчально-виховного процесу, що розкриті в роботах О.О. Кірсанова [2], В.А. Козакова [5], та інших.

Серед шляхів, спрямованих на вдосконалення навчального процесу у вищій школі, визнана необхідність розв'язання проблеми формування пізнавальної активності в процесі самостійної роботи студентів. Пізнавальну активність Г.О. Ковальчук вважає передумовою формування самостійності та компетентності студентів [4].

Цікавими для нашої статті стали наукові праці вчених, які вивчали проблему формування мотивів пізнавальної діяльності. У роботах І. В. Зайцевої [1], К.К. Платонова [12], Х. Хекхаузена [14] доведено, що позитивної мотивації навчальної діяльності студентів можна досягти лише тоді, коли вони матимуть можливість проявляти ініціативу, самостійність і творчість.

Розвиток ініціативності, самостійності, творчої індивідуальності студента залежить від умов, що створюються для розвитку названих якостей. Так, однією з цих умов є здійснення індивідуального підходу на основі педагогічної діагностики. Наявність варіативних індивідуальних програм та завдань дозволяє коригувати процес індивідуально-професійного становлення студента.

Враховуючи психологічну сутність діяльності, студент може набути необхідних знань, умінь і навичок тільки в результаті свідомої, активної, цілеспрямованої самостійної роботи, яка здійснюється на базі власного досвіду, здобутого на основі індивідуальних психологічних особливостей. Важливо враховувати також характерний для кожного студента темп і ритм навчальної діяльності.

Проблема індивідуального підходу до студентів у навчально-виховному процесі була предметом дослідження багатьох педагогів - вчених та практиків. На думку Н. Є. Мойсеюк, сутність індивідуального підходу полягає в управлінні розвитком студента, що базується на глибокому знанні особливостей його особистості [11].

Індивідуальний підхід, як зазначає А. А. Кірсанов – це “організація навчального процесу із урахуванням індивідуальних особливостей студента, які проявляються у пізнавальній і практичній діяльності у характері мисленневих процесів” (гнучкість та стереотипність розуму, встановлення зв'язків, наявність власної думки, особисте відношення до того, що вивчається, критичність); “у рівнях знань та умінь, працездатності; рівнях пізнавальної, практичної самостійності та активності; відношенні до навчання; наявності пізнавальних інтересів; рівні вольового розвитку” [2, с. 114]. Індивідуальний підхід лежить в основі індивідуалізації та диференціації самостійної роботи студентів.

Будь-яка система, на думку А. О. Кірсанова, може функціонувати і розвиватися динамічно за умови, що вона: ґрунтується на всебічному вивченні та обліку індивідуальних особливостей студента; розумінні того,

що саме студент є основним учасником будь-якого освітнього процесу, і цей процес має відповідати його цінностям та інтелектуальним здібностям і лежить в основі індивідуального підходу; охоплює всі етапи навчальної діяльності (цілепокладання, мотивація, змістовно-процесуальний, контрольно-оціночний, діагностичний) у їх взаємозв'язку; здійснюється при послідовному виявленні, розвитку та вирішенні протиріч" [2, с. 176].

Як стверджує Н. І. Шиян, принцип індивідуалізації в системі самостійної роботи передбачає: "перехід до вивчення наступної порції матеріалу тільки після засвоєння попередньої; індивідуальний темп засвоєння матеріалу; переважне використання письмових джерел; залучення більш підготовлених студентів в якості консультантів; використання лекцій більше з метою мотивації і "озброєння" студентів методологією пізнання, ніж з метою повідомлення нових фактологічних знань" [16, с. 59].

Під диференціацією розуміють таку форму індивідуалізації, коли студенти об'єднуються у групи для виконання навчальних завдань за схожими індивідуальними особливостями.

Тому індивідуалізація і диференціація пізнавальної діяльності студентів потребує постійної діагностичної роботи протягом усіх періодів її здійснення. Як зазначає Г. О. Ковальчук, "комплексна діагностика результатів навчальної діяльності студентів — це теоретично обгрунтована та практично апробована педагогічна система встановлення основних ознак, які характеризують сформовані в процесі навчання компетентності студента — майбутнього фахівця" [4, с. 244]. Необхідність психолого-педагогічного діагностування як студентів, так і педагогів, як умову організації самостійної роботи студентів відстоюють більшість науковці.

Розкриваючи проблему формування творчого відношення студентів до учіння, М. Ф. Ломонова зауважує, що необхідний комплексний підхід до вивчення особливостей ставлення студента до навчання. Поряд з оцінюванням його "успішності та активності на заняттях" слід виявляти стан: "пізнавальної сфери студента" (уміння і можливість вчитися); "мотиваційної сфери" (прагнення до навчання); "вольової та емоційної сфери" (цілі в учінні, переживання) [9, с. 28].

Результати діагностування дають можливість викладачу розробляти диференційовані завдання, рекомендувати відповідні методи учіння, які призведуть до швидкого та якісного засвоєння студентом навчального матеріалу без зайвих зусиль.

Грунтуючись на засадах діяльнісного підходу, вважаємо провідною системоутворюючою ланкою учіння студента, як суб'єкта пізнавальної діяльності, мету і мотиви, які стоять за нею. У зв'язку з тим, що діяльність студента (учіння) є відмінною від діяльності викладача (власне навчання), виникає необхідність розведення понять мети навчання і мети учіння та встановлення співвідношення між ними.

Як відомо, мета навчання визначається суспільством, саме тому вона по відношенню до студентів виступає цінністю, заданою ззовні. На думку Н. В. Кузьміної, "у меті учіння виражені індивідуальні потреби і мотиви, що сформувалися в безпосередньому досвіді студентів" [7, с. 56]. Оскільки мета навчання і мета учіння співпадають лише в ідеальному варіанті, то завданням діяльності педагога є забезпечення прийняття студентами суспільно-значимих цілей навчання в якості значимих цілей учіння.

Тому ми вважаємо, що однією з очевидних умов успішної організації самостійної роботи студентів є таке формулювання мети і навчальних завдань, коли суспільно-значима й індивідуальна мета навчання максимально наближені. В цьому зв'язку слушною є думка В. Д. Шадрікова стосовно розподілу мети діяльності на мету-образ і мету-задачу. У навчанні "мета-образ характеризує нормативно-змістові властивості майбутнього психічного результату, а мета-задача – прагнення суб'єкта його досягти" [15, с. 38]. В психологічному плані в основі мети-образу лежить когнітивний зміст, в основі мети-задачі – мотиваційний. Відношення студента до учіння, як засобу досягнення мети навчання (мети-образу), формує мотиваційну структуру учіння: професійні, соціальні, пізнавальні, прагматичні мотиви.

Більшість психологів вважають питання про мотиви діяльності головним у її організації. Ми поділяємо позицію І. В. Зайцевої, яка розглядає мотивацію "не тільки як умову ефективного навчання, а й як важливий чинник розвитку особистості майбутнього фахівця" [1, с. 15].

Як стверджує В. І. Клименко, "мотивація – це цілеутворення і цілеспрямованість діяльності, живиться енергією двох джерел: а) зовнішніми впливами енергії й інформації, які пробуджують активність, викликають зацікавленість у предметах і явищах, що знаходяться поза людиною; б) внутрішніми імпульсами, які сигналізують свідомості про дискомфорт у тілі і душі [3, с. 22]. З даного твердження випливає, що іззовні можна впливати на мотивацію саме надаючи таку інформацію, що "пробуджує активність" і "викликає зацікавленість".

Мотивація до учіння стала критерієм для виділення психологом В. Клименко трьох типів студентів: 1) “творчий студент користується повною системою мотивації учіння і діє за формулою: “Засвоювати знання, уміння та навички, щоб ними користуватися”; 2) студент має мотивацію на те, щоб уникнути покарань, (словом чи дією), виконуючи всі завдання вчителя точно й у визначені терміни; 3) виконавець – людина позбавлена власної мотивації навчання. Усі його дії й вправи мотивуються ззовні – учителями й батьками” [3, с.35]. Кожен із різновидів мотивації учіння може мати в мотиваційній структурі особистості домінуюче чи другорядне значення, і тим самим визначати рівень індивідуальних досягнень.

Таким чином, враховуючи особливості організації самостійної роботи спираючись на системно-діяльнісний підхід у формуванні особистості, приходимо до висновку, що основою учіння студента, як суб’єкта пізнавальної діяльності, є мотиваційно-цільова складова цієї діяльності, яка є однією із домінуючих умов забезпечення ефективності самостійної роботи.

Ми поділяємо точку зору В. О. Козакова стосовно того, що підвищити мотивацію пізнавальної діяльності можливо шляхом професіоналізації змісту, що дозволяє зовнішню для студента мету (засвоєння знань з певної дисципліни) у внутрішню – переведення мети в мотив – оволодіння професією [5].

Психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що конкретною психологічною формою зміни відношення студента до зовні заданої мети навчання з дисципліни може бути професіоналізація змісту навчання, яка реалізується через розв’язання професійно зорієнтованих задач у процесі здійснення самостійної роботи студентами.

Шлях становлення висококваліфікованого фахівця-педагога, неможливий без помітного його особистого задоволення досягнутим. Здібності самоуправління є основою того, що людина здатна добиватися успіху і переживати задоволення від діяльності. Забезпечення позитивних емоцій під час виконання діяльності, безперечно, сприяє найкращому розвитку особистості суб’єкта.

Організувати самостійну роботу студентів треба так, щоб то була система, якою може управляти викладач і студент паралельно. При цьому важливою умовою її функціонування вважаємо створення ситуацій успіху, що на нашу думку є великим резервом інтенсифікації самостійної пізнавальної діяльності студента. Наша практика підтверджує, що асоціація з

власним успіхом у недалекому минулому веде до посилення мотивації, до бажання працювати краще.

Особливе місце в створенні ситуації успіху займає мотивація досягнення, яка складається із двох протилежних мотиваційних тенденцій – потягу до успіху та запобігання невдач. Д. Маккеланд, аналізуючи умови формування мотивації досягнень, визначив напрямки роботи: формування синдрому досягнень; самоаналіз; вироблення оптимальної тактики щодо цілеутворення у конкретних видах поведінки. Суттєвим фактором підвищення рівня мотивації досягнень, як зазначає Х. Хекхаузен, є наявність стійкого інтересу до діяльності. Він стверджує, що індивід з яскраво вираженим мотивом до успіху бачить його причину у своїх можливостях, він має високу самооцінку, здатний реально оцінювати не лише свої досягнення та можливості, але й адекватно оцінювати ситуації, шанси успіху [14, с. 143].

Дослідження В. Т. Лозовецької [8], В. Ю. Стрельнікова [13] довели, що основними критеріями при визначенні дієвості інтересу є: усвідомлення предмету інтересу; чітко виражена потреба в занятті саме даною діяльністю; емоційна зацікавленість у процесі творчого пошуку шляхів вирішення різних проблем, сприяють створенню ситуації успіху.

Значну роль у створенні ситуації успіху відіграє професійний інтерес, переконана В. Т. Лозовецька [8, с. 54]. Вона вважає, що створити мотиваційні орієнтації, скеровані на розвиток професійного інтересу дає змогу застосування діяльнісного підходу, що в свою чергу пов'язано із запровадженням відповідних форм навчально-пізнавальної діяльності, високого рівня практичної підготовки щодо самостійного застосування знань та умінь в реальних умовах праці.

Успіх всякого навчання базується, в першу чергу, на зацікавленості студентів професійно спрямованим змістом навчального матеріалу, майбутньою спеціальністю. Зацікавленість збуджує стійку довгострокову увагу, старанність, працездатність, що має значний вплив на подальше розширення, поглиблення та підсилення інтересу до дисципліни, що вивчається.

Проте, сама по собі діяльність ще не забезпечує активність особистості і вимагає формування певного відношення до неї. Світовий ринок праці вимагає, щоб зміст навчання, методики та застосування різних форм його організації були підпорядковані кінцевій меті – забезпечення формування умінь навчальної та фахової діяльності на основі достатнього рівня

сформованості знань, які гарантують ці уміння. Однією з ознак особистісно-орієнтованого навчання є скерованість на розвиток професійних, поведінкових умінь та навичок майбутніх учителів праці.

В аспекті нашого дослідження це відношення визначає позицію студентів до організації самостійної роботи. Інтереси виступають суттєвим явищем, що спонукають особистість до активності (С. П. Крягдже), створюють стани емоційного підвищення [6]. З одного боку, інтерес спонукає до діяльності у відповідному напрямку, з іншого – успішна діяльність спрямовує на оволодіння предметом інтересу, або ж підвищує інтерес до неї. Причому, у процесі його становлення він може перетворюватися в стійку особистісну потребу, в потяг до постійного накопичення знань, вмінь та навичок, які відповідають спрямованості інтересу, до суспільно значимої мети навчання як значимої мети учіння (К. К. Платонов) [12]. Таким чином, ситуацію успіху необхідно планувати ще до початку здійснення самостійної роботи студентами.

Спираючись на твердження провідних науковців та практиків [6; 8; 12; 16], що навчальна діяльність має не лише дати студентові певну суму знань, але й сформувати комплекс компетенцій, вважаємо, що саме останній необхідно приділяти більше уваги викладачу. Адже саме компетентність може стати тією метою навчання, досягнення якої прагне як суспільство, так і майбутній спеціаліст.

“Компетенція – це загальна здатність студента до професійної праці і життєдіяльності, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню” [10, с. 234].

На думку В. Т. Лозовецької, “професійна компетентність викладача – це інтегративна якість, яка включає рівень оволодіння професійними знаннями, уміннями й навичками, а також особистісну компетенцію, яка виявляється у ...готовності до постійного саморозвитку та самовдосконалення”. За дослідженням автора, у більшості країн поняття “компетентність” включає такі компоненти: “ефективне виконання індивідуальних професійних обов’язків; здатність розв’язувати складні нетипові завдання; особистісна відповідальність за результати роботи і її удосконалення; здатність до прогностичного застосування знань та умінь.” [8, с. 53]. Та все ж формування компетентності забезпечує педагогічна система, “яка передбачає системне розв’язування в навчальному процесі

проектних завдань діяльності на основі дотримання принципів системності та свідомості” [8, с. 55].

Таким чином, можна сказати, що більшість науковців основними положеннями концептуальних засад формування компетентності сучасного викладача з застосуванням діяльнісного підходу вважають: моделювання реальних умов діяльності; створення чітко визначених мотивів та професійних цілей; здійснення самостійної проектної діяльності, скерованої на реалізацію проектних завдань програм; професійна співпраця у колективі; створення умов для розвитку особистості, її здатності до розробки власної стратегії професійної самореалізації та самовизначення.

На нашу думку, основою формування компетентності майбутнього вчителя є організація навально-пізнавальної діяльності, яка спрямована на самостійність у розв’язанні типових і нетипових навчальних проблем і задач; здатність до прийняття управлінських рішень; осучаснення змісту, форм та методів навчання; розробку індивідуальних програм професійного саморозвитку, особистісну відповідальність за зроблений вибір та прийняте рішення.

Таким чином, теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми та практичний досвід дозволили нам дійти висновку, що з метою позитивних змін в системі самостійної роботи студентів важливо створити необхідні педагогічні умови, що дозволяють визначити перспективи її подальшого розвитку. Такими умовами можна вважати:

1. Системний підхід до самостійної роботи, використовуючи який викладач організує діяльність студента, як систему самостійних дій суб’єкта навчальної діяльності (студента) з предметами-задачами в певних умовах. Саме різноманітні умови і задачі дозволяють створити динамічну систему взаємодії суб’єкта учіння з оточуючим світом і таким чином формувати таку рису особистості як самостійність.

2. Самостійність можна розглядати як здатність суб’єкта працювати в умовах відсутності безпосереднього постійного керівництва під час діяльності. Самостійна робота студентів розглядається як відносно цілісна система з багато аспектною структурою, складовими якої є суб’єкт пізнання (особистість студента), мета, завдання, зміст, форми, методи навчальної діяльності та управління нею.

3. Взаємодія викладача і студента в процесі організації самостійної роботи будується на основі особистісно-орієнтованого підходу. Процес засвоєння ЗУН стає суб'єктивно значущим.

4. Реалізація індивідуального підходу в організації самостійної роботи передбачає: психолого-педагогічне діагностування студентів; диференціацію завдань; забезпечення індивідуального темпу засвоєння навчального матеріалу.

5. Мотиваційно-цільова основа самостійної роботи студентів означає зближення суспільної і особистісно значимої мети навчання (суто учіння) та добір такої інформації, яка пробуджує пізнавальний інтерес і підвищує активність студентів. Пов'язана із створенням ситуації успіху.

Список використаних джерел

1. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2000. – 191с.

2. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1985. – 224с.

3. Клименко В.І. Механізм творчості: Чим його розвивати // Шкільний світ. – 2001. – № 25 – 28 (липень) – 95с.

4. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 300с.

5. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. – К.: Вища школа, 1990. – 248с.

6. Крягдже С.П. Психология формирования профессионального интереса. – Вильнюс, 1986. – 324с.

7. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Педагогика, 1989. – 324с.

8. Лозовецька В.Т. Проблеми професійної компетентності викладача в сучасних соціально-економічних умовах // Дидактика професійної школи: Збірник наукових праць. – Хмельницький: ХНУ, 2005. – Вип.3. – С.52 – 56.

9. Ломонова М.Ф. Формирование творческого отношения студентов к учению: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Одесса, 1992. – 168с.

10. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: Навч. посібник /за ред. С.У.Гончаренка, П.М.Олійника – К.: Вища школа, 2003. – 323с.

11. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. – К.: ВАТ “КДНК”, 2001. – 608с.
12. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1986. – 256с.
13. Стрельников В.Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. – Полтава: Полтавський ун-т спожив. кооперації України, 2002. – Кн.1. – 296с.
14. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. / Под ред. Б.М.Величковского. – М.: Педагогика, 1986. – 408с.
15. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. – М.: Педагогика, 1982. – 187с.
16. Шиян Н.І. Технологія модульно-рейтингового навчання у вищій педагогічній школі: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Полтава, 1998. – 194с.

Лешек Фридерик Коженевски,
доктор наук Європейської асоціації
безпеки життєдіяльності,
Польська народна республіка

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

В статье рассмотрены педагогические проблемы формирования профессиональной компетентности будущих учителей.

In article pedagogic problems of formation of professional competence of the future teachers are considered.

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, пов'язаних з визнанням значимості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Так, у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти підкреслюється, що зміст базової і повної загальної середньої освіти створює передумови для індивідуалізації навчання, запровадження особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів [5].